

ra Holma Sundhausena, koji je, pišući o ustavnoj problematici u kontekstu jugoslavenske ustavne prakse, ukazao da svakom ustavnom rješenju koje doprinosi funkcioniranju ili blokiranju zemlje bitno obilježje daje i stepen političke volje da se ustavna rješenja poštuju ili krše. U tom kontekstu bi, zapravo, trebalo tumačiti i ustavna iskustva, ali i aktuelne političke i znanstvene debate o ustavnom položaju Bosne i Hercegovine. Za očekivati je, svakako, da planirani zbornik radova sa ove Konferencije ponudi dovoljno argumentirana promišljanja o dosadašnjim ustavnim iskustvima Bosne i Hercegovine. U tom prostoru bit će dovoljno znanja za historijsku pouku. Ako bude (političke) volje ■

Amir Duranović

Naučna konferencija *Rethinking Late Socialism.*
Socio-Cultural Change and Political Legitimacy in Eastern Europe since the 1960s

Istraživačka grupa “Socialist Dictatorship as a World of Meaning” Centra sa savremenu historiju iz Potsdama zajedno sa Institutom za savremenu historiju iz Praga i Institutom za istoriju iz Sarajeva organizirala je u Sarajevu od 23. do 25. juna 2010. godine konferenciju o novim pravcima i tumačenjima kasnog socijalizma u kontekstu historijskog istraživanja društvenih i kulturoloških promjena u društvima istočne Evrope nakon šezdesetih godina 20. stoljeća. Namjera organizatora bila je da se na jednom mjestu okupe naučnici iz zemalja istočno-centralne i jugoistočne Evrope kako bi, bez obzira na značajnu historiografsku produkciju o navedenoj temi, iznova otvorili određene tematske okvire dugotrajnijih društveno-kulturoloških promjena koje su rezultirale kolapsom komunističkih režima u zemljama ovih regiona. Također, jedan od ciljeva Konferencije bio je da se komparativnom analizom oslikaju procesi transformacije legitimiteta komunističkih režima, odnosa političkih elita unutar formiranih društveno-ekonomskih vrijednosti, kao i segmenti za skice svakodnevnog života, kulture, nacionalnih identiteta i rodni odnosa u uvjetima značajnih tokova modernizacije u društvima koja se mijenjaju.

Predavanje koje je obilježilo tok Konferencije iznio je Ulf Brunnbauer (*Re-thinking Late Socialism*) ukazujući na sve značajnije društveno-ekonomske tokove modernizacije i pratećih joj promjena na primjeru Bugarske iz druge polovine 20. stoljeća, što je tema kojoj je ovaj austrijski historičar posvetio značajan dio svoje naučno-istraživačke karijere. Kasnijim tokom Konferencije mnogi od prisutnih historičara i socijalnih antropologa koristili su iznesene teorijske modele za oslikavanje uvjeta (de)legitimizacije socijalističkih režima na primjerima Mađarske, Jugoslavije, Poljske, Sovjetskog saveza i Čehoslovačke. Sveobuhvatne i argumentima utemeljene komentare na uvodno izlaganje dali su Michal Kopeček iz Praga i Jonathan Larson iz Iowe (SAD), koji se trenutno nalazi na studijskom boravku u Pragu.

Prvi panel nakon uvodnog dijela bio je posvećen analizi uvjeta i modela formiranja potrošačkih društava Mađarske i Jugoslavije. Na primjerima iz života trgovaca iz Mađarske i njihovih nastojanja da se izbore za bolju društvenu poziciju u uvjetima kontrolirane privrede s jedne, i želje za boljim životom s druge strane, Annina Gagyiova iz Praga je ocrtala model formiranja potrošačkog društva u Mađarskoj (*Consumerism Culture in Hungary since the late 1960s*). Posebno vrijednim pokazao se referat Igora Dude iz Hrvatske o odnosu jugoslavenske socijalističke ideologije i prakse novonarastajućeg potrošačkog društva u Jugoslaviji kasnih šezdesetih i sedamdesetih godina, kada je, prema ocjeni ovog historičara, došlo do vrhunca ekonomskog razvoja Jugoslavije, što je rezultiralo značajnim promjenama u svakodnevnom životu građana Jugoslavije (*Yugoslav Socialist Ideology and the Everyday Consumer Practice*).

Iako su tematski i u metodološkom pristupu bila dosta različita, izlaganja iz drugog panela bila su vezana za Jugoslaviju, odnosno njene republike Sloveniju i Bosnu i Hercegovinu. Nina Vodopivec iz Ljubljane ukazala je na opravdanost terminološkog definiranja 'sjećanja' kao ispravnijeg termina u odnosu na 'postsocijalističku nostalgiju' potvrđujući to primjerima iz života i sjećanja radnika tekstilne industrije u Sloveniji (*Why Social Memories and Not Post-Socialist Nostalgia? The Case of Textile Workers*). Drugo izlaganje bilo je o temi odnosa države i religijske zajednice u socijalističkom društvu na primjerima kretanja unutar Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini u bitno izmijenjenom društveno-političkom kontekstu Bosne i Hercegovine nakon priznavanja muslimanske nacije 1968. godine, o čemu je govorio Amir Duranović (*Islamic Religious Community after 1968: A New Beginning*).

U narednom, trećem panelu ponovo je otvorena tema kulture sjećanja nasuprot nostalgiji na primjerima radnika u Jugoslaviji uz uporednu analizu njihovog položaja u postsocijalističkom društvu i savremenim nastojanjima da se kroz teme iz kulture u širem smislu govori o položaju radnika u zemljama socijalizma. Navedenu temu je, koristeći se ponajviše primjerima iz Slovenije, predstavila Tanja Petrović iz Ljubljane (*Workers in Socialist Yugoslavia as Subjects of Ideology and Politics*). Na

primjerima iz svakodnevnog života u Poljskoj Agnes Kuciel iz Praga predstavila je modele viđenja rodnih odnosa i položaja žene kroz prizmu komunističke ideologije (*Communist Representations of Gender Order in the Late People's Poland*).

Kako je sve radno vrijeme Konferencije bilo prožeto idejom prikazivanja skica iz svakodnevnog života, ocrtavanja shema za rekonstrukciju života običnog čovjeka u socijalističkom društvu koje je, kao i svaka zajednica, podložno promjenama, tako su pojedine teme u nastavku rada Konferencije predstavljene kroz prizmu zapadnih utjecaja na socijalistička društva. Najzanimljiviji primjeri za period kasnih šezdesetih godina predstavljeni su kroz val planetarnog širenja i utjecaja pop muzike, kao i prateće joj modne i kulturološke trendove. Árpád von Klimó iz Pittsburgha je na tragu ovih stavova govorio o pop kulturi u socijalističkim društvima (*Pop Culture and Legitimacy in State Socialism*). S druge strane, referat Radine Vučetić iz Beograda ukazao je na pojedine trendove "amerikanizacije" svakodnevnog života u Jugoslaviji šezdesetih godina oslikane kroz prizmu utjecaja američke pop kulturne scene na kretanja u Jugoslaviji, kao i kroz druge relevantne primjere društveno-kulturoloških odnosa ("*Americanization*" of Yugoslav everyday life in the 1960s). Treći referat u okviru ovog panela govorio je o prevladavanjima uobičajene prakse iz socijalizma u postsocijalističkoj Bosni i Hercegovini kroz prizmu nastojanja da se u javnom diskursu i ophođenju izmijene pojedini modeli ponašanja (Larisa Kurtović, Berkeley/Sarajevo: *After normal and absurd: Djed Mraz, Vučko and the struggle for national futures in postwar/postsocialist Bosnia-Herzegovina*). Na ovom mjestu vrijedno je spomenuti da ovaj referat za dobar dio prisutnih historičara nije ostavio utisak valjano definiranih pojmova "postsocijalističko" i "postratno" na primjeru Bosne i Hercegovine, te je naglašeno koliko su nacionalistički diskursi na ovakvim temama u Bosni i Hercegovini bili nastrojani antisocijalistički, a koliko su, ustvari, bili odraz usko postavljenih dnevno-političkih manipulacija. Valjano je, prema tome, zaključiti kako je odgovarajuća kontekstualizacija na ovom primjeru izostala, a njeno prisustvo bi u svakom slučaju ponudilo mogućnost i sasvim drugačije perspektive te time i drugačijih zaključaka.

Iva Lučić iz Uppsale je u svom referatu ponajviše tretirala pitanje međunarodnih odnosa i zvanične politike u Jugoslaviji pred popis stanovništva 1971. godine, sa posebnim osvrtom na stanje u Bosni i Hercegovini u kontekstu priznate muslimanske nacije (*The Pluralism of Nationalisms. Census Policy in Socialist Yugoslavia 1970-71*), dok je Sofiya Zahova iz Sofije u svom referatu govorila o nostalgичnim narativima u sjećanju na vrijeme vladavine Josipa Broza Tita kod različitih etničkih grupa u Crnoj Gori (*Nostalgia for the Last Decades of Tito's Yugoslavia in Narratives and Memories of Different Ethnic Groups and Nationalities in Montenegro*).

Posljednji panel u dvodnevnom radu Konferencije ponovo je fokus interesovanja vratio u zemlje centralno-istočne Evrope. Glavna tema svakog od prezentiranih izlaganja je odnos socijalističke vlasti prema pokretima u čijoj je osnovi drugačije

mišljenje ili stav do nastojanja da se socijalistički projekt predstavi kao nikad ostvarena želja naspram ideološki nadmoćnijeg koncepta koji je prevladao svijetom kolapsom većine komunističkih režima. U tom svjetlu su bila izlaganja Petera Ápora iz Budimpešte (*Radical Social Criticism to Late Socialist Governance after 1968*), Albrechta Wiesnera iz Potsdama (*Lost in Utopia? Socialist Spaces and the Decline of Communist Power in East-Central Europe*) i Michala Pullmana iz Praga (*Expert Culture and Late Socialist Utopia: Soviet Union and Czechoslovakia in the 1980s*).

Promotrena kao jedinstvena cjelina, bez obzira na različite metodološke pristupe i pojedina nedovoljno argumentirana i neizdiferencirana tumačenja, Konferencija može sasvim sigurno poslužiti i kao vrsta pouke kako bi domaći historičari mogli i trebali pristupati svojim kako sadašnjim tako i budućim naučnoistraživačkim zadacima. Brojna pitanja i teme koje su ovom prilikom otvorene ne samo da su opravdale organizaciju nego su nagovijestile i moguće modele za organiziranje domaćih konferencija na sličan način. Naime, pored dosta plodnih iz tematski raznolikih diskusija nakon svakog održanog panela, završna riječ na Konferenciji bila je organizirana u obliku okruglog stola, kada su ponovo razmotrene svaka od predstavljenih tema, čime je zaokruženo mišljenje na način da je ocijenjen referat, diskusija i završna riječ i time je krug zatvoren. Konačno, ono što svima ostaje za raspravu ili novo promišljanje jeste generalni pristup temama konferencija kao što je ova. Ostaje pitanje da li se ovakvim temama pristupa sa stanovišta pozitivne revizije historije/historiografije, ideološkog revizionizma ili ponovnog promišljanja. Svaki glas i nastojanje koje nas vodi u pozitivnom pravcu, ka historijskoj istini, uvijek je dobrodošlo, a svako iskustvo je tim više dragocjeno. Stoga, ideje o kojima se naglas promišljalo na ovoj Konferenciji svakako treba kapitalizirati ■

Amir Duranović